

**Program prac konserwatorskich i restauratorskich dotyczący
trzech ołtarzy bocznych z kościoła rzymskokatolickiego
pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Kałuszynie**

OPRACOWANIE:

Renoart Konserwacja i Restauracja Dzieł Sztuki Michał Błędowski
NIP 9482640049
Czackiego 4, 26-600 Radom, Polska
mail: renoart.konserwacja@gmail.com
tel. kom. 665 241 204

Toruń, 18.04.2024 r.

Rys historyczny

Świątynia została wzniesiona w stylu neogotyckim w latach 1889-1893 według projektu architekta Józefa Piusa Dziekońskiego. Jest to kościół typu bazylikowego. Od frontu znajduje się wieża.

W 1887 roku na wniosek ks. Adolfa Żebrowskiego postanowiono wznieść trójnawowy kościół w stylu neogotyku bałtycko-wiślańskiego według projektu Józefa Piusa Dziekońskiego. Budowa kościoła pw. Wniebowzięcia NMP mogącego pomieścić 3000 osób trwała od 1889 do 1897 roku. Poświęcenie świątyni odbyło się 27 października 1893 roku, a konsekrował ją abp Teofil Chościak Popiel 14 sierpnia 1897 roku.

Do wyposażenia budowli należą m.in.: znajdujący się w ołtarzu głównym obraz "Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny" namalowany przez Michała Elwiro Andriollego oraz obrazy pochodzące z XIX stulecia znajdujące się w nawach bocznych.

Po wojnie ks. Zygmunt Dejciński, przeprowadził gruntowny remont kościoła. W końcu lat sześćdziesiątych wyremontowano organy i wstawiono witraże. W latach osiemdziesiątych, staraniem ks. Czesława Bednarczyka, wymieniono dach na kościele i odnowiono wnętrze¹.

Stan zachowania i przyczyny zniszczeń

Stan zachowania ołtarzy oceniono jako zły. W wielu miejscach widoczne ślady żerowania drewnojadów w postaci otworów wylotowych i świeżej mączki. Konstrukcja drewniana na skutek działania owadów utraciła pierwotną wytrzymałość i wymaga impregnacji oraz wzmocnienia. W ołtarzach widoczne również braki elementów dekoracyjnych tj.: żabki, fragmenty kwiatonów, ornamenty roślinne. Zaobserwować można również liczne mniejsze uszkodzenia mechaniczne (przetarcia, otwory po gwoździach, wkrętach i pineskach). Obiekty pokryte wtórnymi warstwami farb i lakierów zmieniających ich pierwotny wygląd. Elementy wyposażenia wtórnie położone w sposób nieprofesjonalny podczas ostatniej renowacji.

Obrazy znajdujące się w trzech ołtarzach bocznych wykazują stosunkowo dobry stan techniczny. W płótnach nie zaobserwowano większych dziur oraz ubytków powstałych na skutek urazów mechanicznych: uderzeń, upadków, obić lub rozdarć. Warstwa malarska w obrazach wykazuje dobrą adhezję do zaprawy, nie występują rozwarstwienia pomiędzy tymi dwiema warstwami. Lica obrazów pokryte są lekkimi zabrudzeniami powierzchniowymi szczególnie obraz „Wskrzeszenie Piotrowina”, który został dodatkowo przemalowany co spowodowało że oryginalna kolorystyka obrazu jest zafałszowana.

Ogólny stan zachowania rzeźb można określić jako średni. Wszystkie obiekty zostały przemalowane olejną farbą około 10 lat temu. Ze względu na charakter użytej farby, bardzo ciężko jest ustalić faktyczny stan rzeźb. Zastosowanie farby olejnej doprowadziło do zatarcia się konturów, zwłaszcza w partiach dłoni oraz twarzy. Bardzo ciężko jest także określić procent zachowania warstw z poszczególnych faz. Patrząc na stan ołtarzy, również w rzeźbach można spodziewać się otworów wylotowych po nieaktywnym już ataku owadów, które przykryte zostały grubą warstwą farby olejnej. Również malarskie opracowanie modelunku karnacji oraz szat u postaci wykazuje bardzo niską jakość, co wpływa na końcowy odbiór rzeźb.

¹https://pl.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_Wniebowzi%C4%99cia_Naj%C5%9Bwi%C4%99tszej_Maryi_Panny_i_%C5%9Bw._Stanis%C5%82awa_w_Ka%C5%82uszynie

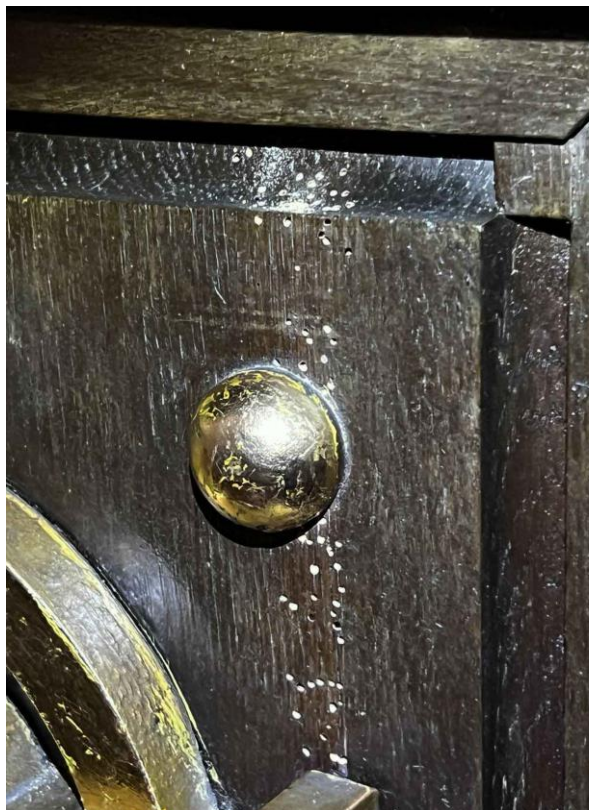
Ołtarz boczny, obraz „Święty Walenty”

Fot.1. Ołtarz boczny, obraz „Święty Walenty” z kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Kałuszynie.

Fot.2. Wtórne złocenie – ołtarz boczny „Święty Walenty”.

Fot.3. Otwory wylotowe po drewnojadach – ołtarz boczny „Święty Walenty”.

Opis

Ołtarz przyścienny, architektoniczny. Mensa skrzyniowa. Retabulum ujęte szeregiem strzelistych pinakli z kwiatonami. W polu środkowym obraz olejny z przedstawieniem św. Walentego, zakończony ostrołukiem. Obraz pochodzi ze starego rozebranego kościoła. Na pierwszym planie stojąca w silnym kontrapoście postać św. Walentego. Święty ubrany w długą różową suknię, na którą nałożony biały z brązową kolumną ornat. Z tyłu postaci fragment brązowej architektury i balustrada, w głębi korony drzew. Z prawej strony siedzące trzy postacie kobiece, z których pierwsza trzyma na kolanach dziecko. Po lewej stronie postać martwego mężczyzny w niebieskich szatach. Płaszczyzny ołtarza w kolorze naturalnego drewna, motywy dekoracyjne – złoczone.

Czas powstania

Ołtarz boczny – k. XIX w. – neogotyck

Obraz „Święty Walenty” – XIX w. - klasycyzm

Proponowane postępowanie konserwatorskie odnośnie elementów architektury i snycerki.

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej obrazującej stan zachowania obiektu przed przystąpieniem do prac konserwatorskich z uwzględnieniem miejsc szczególnie zniszczonych.
2. Demontaż elementów ruchomych (szafy ołtarzowej, elementów snycerskich i rzeźb) połączony z inwentaryzacją i przewiezienie do pracowni konserwatorskiej.
3. Oczyszczenie ołtarza z warstw kurzu i luźnych nawarstwień, przy użyciu zmiotek i pędzli.
4. Wykonanie badań mających na celu przybliżenie wykonawcy pracy pierwotnego wyglądu obiektu zgodnego z założeniami autora np.: pobranie próbek do badań mikroskopowych, wykonanie odkrywek pasowych in situ lub wykonanie badań budowy technologicznej i technicznej obiektu.
5. Usunięcie wtórnych warstw lakieru, przemalowań metodą chemiczną lub/i mechaniczną, po przeprowadzonych próbach i badaniach. Możliwe jest użycie gotowych past rozpuszczalnikowych lub mieszanin rozpuszczalników takich jak aceton, alkohol lub benzyna lakowa.
6. Usunięcie wtórnych złocień metodami mechanicznymi lub/i chemicznymi. Wybór odpowiedniej metody nastąpi po przeprowadzeniu prób na obiekcie.
7. Doczyszczanie powierzchni drewna na odwróciu poszczególnych elementów.
8. Usunięcie wadliwych połączeń stolarskich i gwoździ metalowych.
9. Impregnacja połączona z dezynfekcją i dezynsekcją osłabionych i zniszczonych elementów konstrukcyjnych oraz snycerki ołtarza, z użyciem preparatu Per-xil oraz żywicy akrylowej Paraloid B-72 w acetonie.
10. Wymiana elementów drewnianych, których osłabiona struktura nie spełnia zadań konstrukcyjnych (elementy konstrukcyjne i łączenia poszczególnych części) oraz ewentualne wzmocnienie od odwrocia.
11. Sklejenie spękań powstałych w strukturze drewna, za pomocą dyspersji wodnej poliocetanu winylu.
12. Rekonstrukcje brakujących i zniszczonych elementów snycerskich.
13. Uzupełnianie ubytków w podłożu drewnianym dwuskładnikową żywicą epoksydową, Araldit SV/HV 36.
14. Przygotowanie podłoża pod złocenia.
15. Wykonanie rekonstrukcji i uzupełnień złocień, zgodnie z oryginałem w technice na mat i poler, złotem płatkowym.

16. Zabezpieczenie powierzchni drewna warstwą lakieru o kolorze odpowiadającym warstwie pierwotnej. Wybór odpowiedniej metody nastąpi po przeprowadzeniu odkrywek oraz badań na obiekcie.
17. Montaż wszystkich elementów ołtarza przy użyciu kołków, śrub i wkrętów nierdzewnych wraz ze wzmocnieniem konstrukcji według wykonanej inwentaryzacji.
18. Wykonanie pełnej dokumentacji konserwatorskiej przeprowadzonych prac według obowiązującego schematu.

Proponowane postępowanie konserwatorskie odnośnie umieszczonego w ołtarzu obrazu

1. Demontaż obrazu (ewentualne miejscowe zabezpieczenie 1,5 % wodnym roztworem polialkoholu winylowego i bibułą japońską odspojonych fragmentów warstwy malarskiej) i przewiezenie do pracowni konserwatorskiej.
2. Analiza wizualna w różnych typach oświetlenia tj. VIS, UV oraz w razie potrzeby w promieniach Rentgena i wykonanie dokumentacji fotograficznej.
3. Zdjęcie obrazu z krosien.
4. Oczyszczenie odwrocia z zabrudzeń powierzchniowych, metodą mechaniczną przy użyciu pędzli i gumek.
5. Zdjęcie zabezpieczeń z lica.
6. Podklejenie klejem króliczym osypujących się fragmentów warstwy malarskiej.
7. Chemiczne usunięcie werniksu wraz z ewentualnymi przemalowaniami. Dopuszcza się użycie takich środków jak aceton, alkohol, benzyna lakowa. Wybór środków i ich stężeń uzależniony będzie od prób wykonanych bezpośrednio na obiekcie.
8. Wykonanie reparacji lokalnych płótnem lnianym wklejanym na styk z użycie dekatyzowanego płótna lnianego oraz dyspersji wodnej polioctanu winylu.
9. Uzupelnienie ubytków zaprawy, kitem wiedeńskim.
10. Ewentualny dublaż na stole niskociśnieniowym na Beva 371.
11. Naciągnięcie obrazu na krosna. Ewentualne dopasowanie nowych, ruchomych, sfazowanych krosien.
12. Założenie damarowego werniksu retuszerskiego firmy Talens.
13. Reintegracja warstwy malarskiej przy pomocy farb akwarelowych Rembrandt firmy Talens oraz farbami Vernice na bazie żywicy mastyksowej i ketonowej firmy Renesans.
14. Założenie końcowego werniksu akrylowego firmy Renesans.

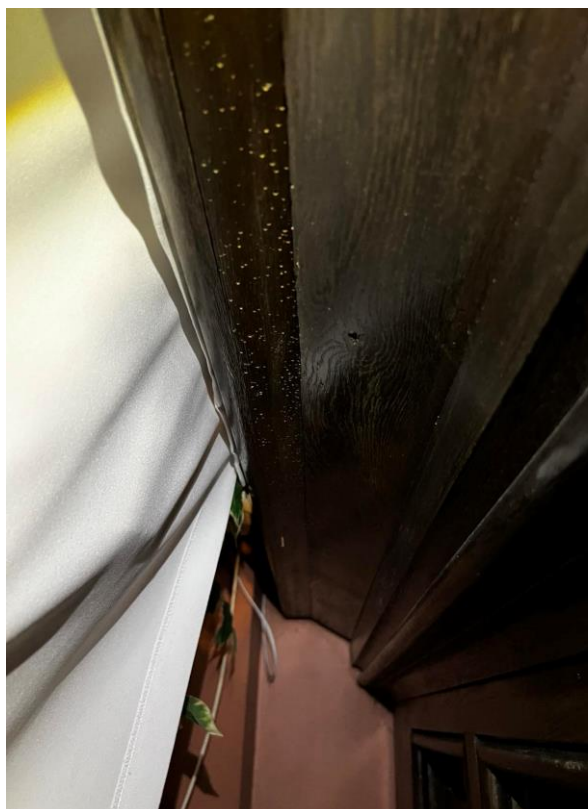
Ołtarz boczny z przedstawieniem „Ukrzyżowania Chrystusa”

Fot.4. Ołtarz boczny z przedstawieniem „Ukrzyżowania Chrystusa” z kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Kałuszynie.

Fot.5. Brakujący detal rzeźbiarski – ołtarz boczny „Ukrzyżowanie Chrystusa”.

Fot.6. Otwory wylotowe po drewnojadach – ołtarz boczny „Ukrzyżowanie Chrystusa”.

Fot.7. Rzeźba przemalowana grubą powłoką farb olejnych – ołtarz boczny „Ukrzyżowanie Chrystusa”.

Fot.8. Rzeźba przemalowana grubą powłoką farb olejnych – ołtarz boczny „Ukrzyżowanie Chrystusa”.

Opis

Ołtarz przyścienny, architektoniczny. Mensa skrzyniowa, zdobiona na środku krzyżem maltańskim wpisanym w koło. Tabernakulum prostopadłościenne wbudowane w ołtarz na wysokości predelli z drzwiczkami. Retabulum ujęte potrójnymi pilastrami – kolumnami, zwieńczony pinaklami z kwiatonami. W polu środkowym rzeźba „Chrystus na krzyżu”. Figury drewniane, polichromowane, pełne. Na drewnianym krzyżu rozpięta figura Chrystusa o spokojnym, poprawnym modelunku, z białym perizonium związanym na prawym boku. Postać św. Jana i Matki Boskiej pod krzyżem, ukazane w lekkim kontrapoście, zwrócone 3/4 w stronę krzyża. Twarze pociągłe o wyrazistych ruchach. Płaszczyzny ołtarzowe – ciemnobrązowe, motywy dekoracyjne złożone.

Czas powstania

Ołtarz boczny – pocz. XX w. – neogotyck

Grupa rzeźb „Ukrzyżowanie Chrystusa” – pocz. XX w. - neogotyck

Proponowane postępowanie konserwatorskie odnośnie elementów architektury, snycerki i rzeźb ołtarza

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej obrazującej stan zachowania obiektu przed przystąpieniem do prac konserwatorskich z uwzględnieniem miejsc szczególnie zniszczonych.
2. Demontaż elementów ruchomych (szafy ołtarzowej, elementów snycerskich i rzeźb) połączony z inwentaryzacją i przewiezienie do pracowni konserwatorskiej.
3. Oczyszczenie ołtarza z warstw kurzu i luźnych nawarstwień, przy użyciu zmiotek i pędzli.
4. Wykonanie badań mających na celu przybliżenie wykonawcy pracy pierwotnego wyglądu obiektu zgodnego z założeniami autora np.: pobranie próbek do badań mikroskopowych, wykonanie odkrywek pasowych in situ lub wykonanie badań budowy technologicznej i technicznej obiektu.
5. Usunięcie wtórnych warstw lakieru, przemalowań metodą chemiczną lub/i mechaniczną, po przeprowadzonych próbach i badaniach. Możliwe jest użycie gotowych past rozpuszczalnikowych lub mieszanin rozpuszczalników takich jak aceton, alkohol lub benzyna lakowa.
6. Usunięcie wtórnych złoceń metodami mechanicznymi lub/i chemicznymi. Wybór odpowiedniej metody nastąpi po przeprowadzeniu prób na obiekcie.
7. Doczyszczanie powierzchni drewna na odwróciu poszczególnych elementów.
8. Usunięcie wadliwych połączeń stolarskich i gwoździ metalowych.

9. Impregnacja połączona z dezynfekcją i dezynsekcją osłabionych i zniszczonych elementów konstrukcyjnych oraz snycerki ołtarza, z użyciem preparatu Per-xil oraz żywicy akrylowej Paraloid B-72 w acetonie.
10. Wymiana elementów drewnianych, których osłabiona struktura nie spełnia zadań konstrukcyjnych (elementy konstrukcyjne i łączenia poszczególnych części) oraz ewentualne wzmocnienie od odwrocia.
11. Sklejenie spękań powstałych w strukturze drewna, za pomocą dyspersji wodnej polioctanu winylu.
12. Rekonstrukcje brakujących i zniszczonych elementów snycerskich.
13. Uzupełnianie ubytków w podłożu drewnianym dwuskładnikową żywicą epoksydową, Araldit SV/HV 36.
14. Uzupełnienie brakujących ubytków w warstwach zaprawy, przy użyciu zaprawy kredowo-klejowej lub gotowej zaprawy z dodatkiem spoiwa akrylowego sprawdzoną pod kontem stosowania w konserwacji tj. Tikkurila.
15. Przygotowanie podłoża pod złocenia.
16. Wykonanie rekonstrukcji i uzupełnień złoczeń, zgodnie z oryginałem w technice na mat i poler, złotem płatkowym.
17. Zabezpieczenie powierzchni drewna warstwą lakieru o kolorze odpowiadającym warstwie pierwotnej. Wybór odpowiedniej metody nastąpi po przeprowadzeniu odkrywek oraz badań na obiekcie.
18. Retusz zniszczonej i rekonstrukcja brakującej warstwy malarskiej farbami akrylowymi oraz farbami Vernice na bazie żywicy mastyksowej i ketonowej firmy Renesans.
19. Zabezpieczenie warstwy malarskiej werniksem końcowym.
20. Montaż wszystkich elementów ołtarza przy użyciu kołków, śrub i wkrętów nierdzewnych wraz ze wzmocnieniem konstrukcji według wykonanej inwentaryzacji.
21. Wykonanie pełniej dokumentacji konserwatorskiej przeprowadzonych prac według obowiązującego schematu.

Ołtarz boczny, obraz „Wskrzeszenie Piotrowina”

Fot.9. Ołtarz boczny, obraz „Wskrzeszenie Piotrowina” z kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Kałuszynie.

Opis

Ołtarz przyścienny, architektoniczny. Mensa skrzyniowa. Retabulum ujęte szeregiem strzelistych pinakli z kwiatonami. W polu środkowym obraz olejny z przedstawieniem „Wskrzeszenie Piotrowina”, zakończony ostrołukiem. Obraz pochodzi z rozebranego drewnianego kościoła. Stojąca postać św. Stanisława ujęta 3/4. Święty ubrany w zieloną sutannę, na której biała komża obszyta u dołu szeroką koronką. U stóp świętego otwarta trumna, w której siedząca postać Piotrowina ubrana w szaro białą suknię. Z prawego boku świętego Stanisława klęcząca postać mężczyzny w oliwkowo szarej sukni, obok stojący ministrant w czarnej sutannie i białej komży. W głębi postać szlachcica w oliwkowo zielonym żupanie i różowo czerwonej delii. Z prawej strony świętego klęcząca postać wieśniaka. Tło obrazu niebiesko szare. Płaszczyzny ołtarza w kolorze naturalnego drewna, motywy dekoracyjne – złożone.

Czas powstania

Ołtarz boczny – XIX w. – neogotyck

Obraz „Wskreszenie Piotrowina” – II poł. XVIII w. – barok

Proponowane postępowanie konserwatorskie odnośnie elementów architektury i snycerki.

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej obrazującej stan zachowania obiektu przed przystąpieniem do prac konserwatorskich z uwzględnieniem miejsc szczególnie zniszczonych.
2. Demontaż elementów ruchomych (szafy ołtarzowej, elementów snycerskich i rzeźb) połączony z inwentaryzacją i przewiezienie do pracowni konserwatorskiej.
3. Oczyszczenie ołtarza z warstw kurzu i luźnych nawarstwień, przy użyciu zmiotek i pędzli.
4. Wykonanie badań mających na celu przybliżenie wykonawcy pracy pierwotnego wyglądu obiektu zgodnego z założeniami autora np.: pobranie próbek do badań mikroskopowych, wykonanie odkrywek pasowych in situ lub wykonanie badań budowy technologicznej i technicznej obiektu.
5. Usunięcie wtórnych warstw lakieru, przemalowań metodą chemiczną lub/i mechaniczną, po przeprowadzonych próbach i badaniach. Możliwe jest użycie gotowych past rozpuszczalnikowych lub mieszanin rozpuszczalników takich jak aceton, alkohol lub benzyna lakowa.
6. Usunięcie wtórnych złoceń metodami mechanicznymi lub/i chemicznymi. Wybór odpowiedniej metody nastąpi po przeprowadzeniu prób na obiekcie.
7. Doczyszczanie powierzchni drewna na odwróciu poszczególnych elementów.
8. Usunięcie wadliwych połączeń stolarskich i gwoździ metalowych.
9. Impregnacja połączona z dezynfekcją i dezynsekcją osłabionych i zniszczonych elementów konstrukcyjnych oraz snycerki ołtarza, z użyciem preparatu Per-xil oraz żywicy akrylowej Paraloid B-72 w acetonie.
10. Wymiana elementów drewnianych, których osłabiona struktura nie spełnia zadań konstrukcyjnych (elementy konstrukcyjne i łączenia poszczególnych części) oraz ewentualne wzmocnienie od odwrocia.
11. Sklejenie spękań powstałych w strukturze drewna, za pomocą dyspersji wodnej poliocetanu winylu.
12. Rekonstrukcje brakujących i zniszczonych elementów snycerskich.
13. Uzupełnianie ubytków w podłożu drewnianym dwuskładnikową żywicą epoksydową, Araldit SV/HV 36.
14. Przygotowanie podłoża pod złocenia.

15. Wykonanie rekonstrukcji i uzupełnień złocień, zgodnie z oryginałem w technice na mat i poler, złotem płatkowym.
16. Zabezpieczenie powierzchni drewna warstwą lakieru o kolorze odpowiadającym warstwie pierwotnej. Wybór odpowiedniej metody nastąpi po przeprowadzeniu odkrywek oraz badań na obiekcie.
17. Montaż wszystkich elementów ołtarza przy użyciu kołków, śrub i wkrętów nierdzewnych wraz ze wzmocnieniem konstrukcji według wykonanej inwentaryzacji.
18. Wykonanie pełnej dokumentacji konserwatorskiej przeprowadzonych prac według obowiązującego schematu.

Proponowane postępowanie konserwatorskie odnośnie umieszczonego w ołtarzu obrazu

1. Demontaż obrazu (ewentualne miejscowe zabezpieczenie 1,5 % wodnym roztworem polialkoholu winylowego i bibułką japońską odspojonych fragmentów warstwy malarskiej) i przewiezienie do pracowni konserwatorskiej.
2. Analiza wizualna w różnych typach oświetlenia tj. VIS, UV oraz w razie potrzeby w promieniach Rentgena i wykonanie dokumentacji fotograficznej.
3. Zdjęcie obrazu z krosien.
4. Oczyszczenie odwrocia z zabrudzeń powierzchniowych, metodą mechaniczną przy użyciu pędzli i gumek.
5. Zdjęcie zabezpieczeń z lica.
6. Podklejenie klejem króliczym osypujących się fragmentów warstwy malarskiej.
7. Chemiczne usunięcie werniksu wraz z ewentualnymi przemalowaniami. Dopuszcza się użycie takich środków jak aceton, alkohol, benzyna lakowa. Wybór środków i ich stężeń uzależniony będzie od prób wykonanych bezpośrednio na obiekcie.
8. Wykonanie reparacji lokalnych płótnem lnianym wklejanym na styk z użycie dekatyzowanego płótna lnianego oraz dyspersji wodnej poliocetanu winylu.
9. Uzupełnienie ubytków zaprawy, kitem wiedeńskim.
10. Ewentualny dublaż na stole niskociśnieniowym na Beva 371.
11. Naciągnięcie obrazu na krosna. Ewentualne dopasowanie nowych, ruchomych, sfazowanych krosien.
12. Założenie damarowego werniksu retuszerskiego firmy Talens.
13. Reintegracja warstwy malarskiej przy pomocy farb akwarelowych Rembrandt firmy Talens oraz farbami Vernice na bazie żywicy mastyksowej i ketonowej firmy Renesans.
14. Założenie końcowego werniksu akrylowego firmy Renesans.

Oczekiwane efekty pracy

Obiekty zabytkowe znajdujące się w kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Kałuszynie pomimo wykazanych zniszczeń oraz przekształceń, stanowią integralne i cenne elementy historycznego wyposażenia, dlatego powinny zostać bezwzględnie zachowane, zabezpieczone i poddane pracom konserwatorsko–restauratorskim. Głównym założeniem planowanych prac konserwatorskich będzie zahamowanie procesów degradacji oraz przywrócenie obiektom ich pierwotnych walorów technicznych i estetycznych. Prowadzone prace będą polegać na przywróceniu dawnych rozwiązań technologicznych oraz możliwie wierną rekonstrukcję części utraconych bądź nieodwracalnie uszkodzonych wraz z oryginalnym opracowaniem kolorystycznym. W trakcie prowadzonej konserwacji-restauracji przez cały czas obiekty będą znajdować się w stałych, bezpiecznych i kontrolowanych warunkach temperaturowo-wilgotnościowych.

Prace powinny być prowadzone i koordynowane przez osobę doświadczoną, posiadającą odpowiednie kwalifikacje, określone w Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Prace powinny być realizowane przez zespół dyplomowanych konserwatorów dzieł sztuki oraz wykwalifikowanych fachowców, z zastosowaniem tradycyjnych technologii i wysokogatunkowych materiałów lub atestowanych produktów dedykowanych obiektom zabytkowym.